

MISCELLANEA

На 21 лютого 2014 р. ми з Володимиром Володимировичем спланували ще одну конференцію в Ніжині, яка б мала стати своєрідним продовженням попередньої: “Поляки на Чернігово-Сіверщині – «свої»/«чужі» (до 350-ї річниці східного походу Яна II Казимира)”. Таку назву запропонував саме Кривошея. Втім, цей науковий захід був фактично зірваний кривавими подіями на Майдані та карколомними змінами в політичній ситуації.

Володимир Володимирович з боєм і тривогою спостерігав за жахіттями на київських вулицях. Він щиро радів перемозі Революції Гідності й сподівався на новий імпульс для розвитку вітчизняної науки, пов’язаний з поглибленням євроінтеграції. Найбільше він турбувався про долю свого інституту та його співробітників за нових політичних реалій.

12 березня 2014 р., виступаючи на конференції в Умані, присвяченій 200-річчю Тараса Шевченка, Володимир Володимирович, згадуючи Великого Кобзаря, як і завжди, був сповнений оптимізму, надій і професійних планів.

Звільнення з інституту Володимир Володимирович сприйняв дуже болісно. Однак він умів тримати удар. І коли з’явилася перспектива працювати у видавництві “Українська енциклопедія”, Кривошея з завзяттям і ентузіазмом взявся за нову справу, запросивши до себе значну частину своїх колишніх колег по Українському інституту національної пам’яті. Він мріяв про оновлення та розвиток цієї установи, посилення її внеску в наукову справу. Однак саме тут мимоволі він був втягнутий у інтриги, які мали для нього фатальні наслідки. Напевно, вперше у житті він зіткнувся з підступом і ницістю, перед якими виявився майже повністю беззахисним. Погрози, нервові потрясіння та шалений психологічний тиск призвели до цілковитого морального виснаження та спустошення людини, яку всі знали як невинного оптиміста й життєлюбця. Все це призвело до нищівної життєвої кризи, вийти з якої йому вже не судилося.

30 квітня 2015 р. Володимира Володимировича Кривошею не стало. Через 40 днів йому мало б виповнитися 57.

Серед його останніх планів була конференція, присвячена постаті Петра Дорошенка й приурочена до 350-річчя його гетьманства. Він просив провести цей захід у Музеї гетьманства.

Ця воля науковця була виконана, і 16 жовтня 2015 р. в київському Музеї гетьманства відбувся цей захід, що зібрав істориків з усієї України, зокрема і з Криму. Конференцію було присвячено світлій пам’яті Володимира Володимировича, а за підсумками її роботи видано збірник, де також вміщено спогади про Кривошею тих людей, які знали цю видатну особистість: Юрія Мицика, Галини Ярової, Євгена Луняка.

В. В. Кривошея відійшов у вічність, залишивши нам у спадок багато опублікованих праць і ще більше тих ідей і планів, яких вже ніколи він не зможе реалізувати, заповівши їх здійснення тим, хто й далі продовжує жити і творити.

Сергій Лепяк, Євген Луняк (Ніжин)

Віктор Іванович Дудко (12 грудня 1959 – 4 червня 2015). У 2015 р. у Києві після тривалої хвороби на 56-му році життя відійшов у вічність Віктор Іванович Дудко – видатний український джерелознавець, текстолог, дослідник історії української літератури і журналістики другої половини XIX – початку XX ст., ширий друг і активний автор “Українського археографічного щорічника”.

Народився В. Дудко 12 грудня 1959 р. у м. Городні Чернігівської області в родині журналіста і красзнавця Івана Петровича Дудка. У 1982 р. закінчив Київський державний університет імені Т. Г. Шевченка, факультет журналістики. Після університету три роки працював кореспондентом обласної молодіжної газети “Комсомольський гарт”. У 1986–1989 рр. закінчив аспірантуру Інституту світової літератури імені О. М. Горького у Москві. Захистив дисертацію на тему “Епістолярна спадщина українських письменників-реалістів кінця XIX – початку XX століття у контексті українсько-російських літературних взаємозв’язків”. З 1989 р. до кінця життя працював в Інституті літератури НАН України.

Чи за неписаними законами, чи так вже йому судилося, відхід у вічність став початком нового відліку його життя – посмертного, з яким почався новий період його творчої біографії. В. І. Дудка назвали видатним істориком, біографом, літературознавцем, шевченкознавцем. Інститут літератури НАНУ, де він працював останні 26 років свого життя, до роковин смерті дослідника видав збірник його пам’яті, багато людей написали спогади, де розкрилося багато незнаного й прихованого, що було відомо тільки небагатьом, – фактично розкрився новий образ людини і вченого.

У передмові до десятого тому щорічника “Спадщина. Літературне джерелознавство, текстологія”, присвяченого пам’яті Віктора Дудка, його укладачі зазначали, що концепцію цього, першого фахового в історії України видання з історії і джерелознавства, і текстології, сформулював Віктор Дудко, він же взяв на себе наукове редагування перших випусків “Спадщини” (перший випуск щорічника був присвячений визначному джерелознавцеві й історичу літератури М. Сиваченку). В. Дудко також був постійним автором цього видання.

Бібліографічний покажчик праць В. Дудка, який підсумував багаторічну працю видатного дослідника у всіх галузях літературознавства, історії, історичного красзнавства і журналістики, вперше з’явився у цьому посмертному збірнику. Тут вперше показано реальний масштаб внеску дослідника в українську культуру. Разом із тим, цей повний бібліографічний покажчик праць розкрив творчий шлях, який пройшов В. Дудко. Перша стаття, як виявилось, була опублікована майбутнім науковцем у 12-річному віці – у газеті, де батько (який першим навчав сина майстерності друкованого слова) був заступником головного редактора.

Освоєння нових архівів, публікації на основі нових джерел і документів були справою життя Віктора Дудка. Він продовжував працю, почату українськими джерелознавцями текстологами, серед яких особливо вирізняються Павло Зайцев, Володимир Міяковський, Михайло Новицький, Ієремія Айзеншток, на Західній Україні – Михайло Возняк та Кирило Студинський. У 1960-х рр. до цієї когорти дослідників належали Микола Сиваченко, Василь Бородін, Микола Павлюк. Віктор Дудко перейняв у них естафету, і нинішнє утвердження літературного джерелознавства у нашій країні відбулося (і далі відбувається) насамперед завдяки працям Віктора Дудка.

Серед наукових зацікавлень В. Дудка були різні аспекти літературного джерелознавства і текстології – дослідження тексту, цензурні питання, атрибуція авторства, публікація джерел і науковий коментар, поглиблене вивчення маловідомих постатей історико-літературного процесу. Кожна його друкована праця була, по суті, новим словом у досліджуваному питанні. Він автор понад 300 статей, здебільшого джерелознавчих досліджень, присвячених П. Грабовському, Л. Глібову, І. Коцери, М. Коцюбинському, А. Свидницькому, П. Кулішу, В. Самійленку, І. Франку,

Л. Українці, Т. Шевченку, Марку Вовчку, В. Мові, П. Чубинському, Б. Грінченку, М. Костомарову, С. Носу, С. Пономарьову та багатьом іншим відомим і маловідомим діячам українського історико-культурного процесу.

Віктор Дудко виступав як публікатор і висококваліфікований коментатор, що вмів аргументовано пояснити “темні місця” документів, які він вводив до наукового обігу, їхні контекстуальні зв’язки з відомими джерелами. Зокрема, він розшукав і вперше надрукував, супровівши коментарями, чимало важливих матеріалів до історії української культури, що зберігаються в архівах України, Росії та США: “Неопублікований лист І. К. Карпенка-Карого”, “До літературної біографії Митрофана Александровича”, “Полтавська громада початку 1860-х у листах Дмитра Пильчикова до Василя Білозерського”, “Павло Чубинський і Літературний фонд (1863 р.)”, “Перспектив невиданого збірника Товариства дослідників української історії письменства та мови у Ленінграді” та ін.

Він запровадив до наукового обігу низку текстів українських літераторів та журналістів, здійснивши коментовані републікації важкопрístupних для дослідників періодичних видань: “До вивчення ранньої театральної критики Івана Кочерги”, “Оповідання П. А. Грабовського в газеті «Сибирский листок»”, “М. М. Коцюбинський і критик І. В. Иванов”, “Забуті публікації Леоніда Глібова у газеті «Черниговские губернские ведомости»”, “Перше передплатне оголошення редакції журналу «Основа»” та інші.

В. Дудко досліджував питання творчої біографії Тараса Шевченка: “Тарас Шевченко очима Григорія Милорадовича”, “Три шевченкознавчі нотатки”, “Шевченко і Лев Мей: додаткові матеріали” та ін.; питання текстології і історії публікацій творів поета та їх сприйняття читачами: “Доля автографа «Мар’яни Черниці»”, “Дві публікації журналу «Современник» у шевченкознавчих дослідженнях”, “Передісторія «Основи» у Шевченковому листуванні: до тлумачення «темних» місць”, “Хто підготував першу публікацію щоденника Тараса Шевченка” та ін. Його монографія “Тарас Шевченко: Джерелознавчі студії” (К.: Критика, 2014 . – 411 с.) за кількістю нового матеріалу стала справжнім явищем в науці, ввела дослідника до когорти “науковців унікальної ерудиції, спостережливості й таланту”. “Книжка сприятиме активізації джерелознавчих розшуків, зміцненню фактографічної бази інтерпретаційних досліджень спадщини поета й художника” (*Боронь О.* Нове слово у шевченкознавстві // СіЧ. – 2014. – № 12. – С. 116–119).

Найпомітнішим внеском В. Дудка в науку є його студії, присвячені першому українському часопису в Російській імперії “Основа”. Цю тему В. Дудко досліджував протягом життя (публікації висвітлюють всі аспекти історії часопису, творчих біографій його авторів, читацьку аудиторію, цензурні матеріали, історію розповсюдження тощо). Це близько 50-ти статей, що увійшли у золотий фонд українського літературознавства. Видавництво “Критика” готує збірник цих статей, які дослідник планував видати окремою книжкою.

Не випадково саме Віктор Дудко був одним з ініціаторів започаткування спеціальних семінарів “Текст–контекст–едиція” Інституту літератури спільно з Інститутом української мови та Інститутом української археографії та джерелознавства НАНУ, де обговорювалися актуальні питання наукової підготовки текстів до публікації, проблеми коментування джерел незалежно від того, в якій установі їх готували (літературознавчій чи історичній), та необхідність утвердження науковцями високих академічних стандартів наукової археографії. Обговорювалися виклики, які стоять перед текстологами і археографами у виданні епістолярних і мемуарних

джерел, йшлося про видання класиків наукової гуманітаристики і суспільної думки, яке має на нинішньому історичному етапі визначне й актуальне не тільки культурне, а й політичне значення.

Його публікація “Українське публікаторство: без коментарів” (Критика. – 2009. – Ч. 9/10. – С. 31–33), присвячена практичним проблемам публікації текстів української літератури, стала науковим маніфестом В. Дудка – його професіоналізму. Це методичні поради молодим науковцям, які ступають на ниву джерелознавства і текстології.

На початку 2000-х років В. Дудко працював у видавництві “Критика” як координатор видавничих програм і свого роду редактор-супервайзер. Був редактором двотомового видання творів В. Свідзінського (упорядник Е. Соловей), вибраних творів Ігоря Костецького “Тобі належить цілий світ” (уклав М. Р. Стех), І. Айзенштока “Вибрані листи (1910–1920-ті роки)” (уклав С. Захаркін), М. Коцюбинського “Листи до Олександри Аплаксіної” (уклав В. Панченко).

В. Дудко також був одним із засновників щорічника “Відкритий архів”, брав активну участь у підготовці першого тому. Стояв біля витоків проекту Повного зібрання творів П. Куліша у 50-ти томах, започаткованого “Критикою”.

У 1990-х редагував журнали “Київська старовина” (як член редколегії і один час фактичний редактор) та “Синергія”: Всеукраїнський щоквартальний аналітичний журнал з менеджменту.

В. Дудко – автор статей для “Української літературної енциклопедії”, “Енциклопедії української діаспори”, “Енциклопедії сучасної України”, експерт-редактор шести томів новітньої “Шевченківської енциклопедії”.

Низку досліджень В. Дудка надруковано за межами України – в наукових виданнях Білорусі, Польщі, Росії, Канади та США.

12 статей опубліковано В. Дудком в “Українському археографічному щорічнику”. Вони порушують широке коло актуальних проблем українського історичного минулого, вводять до наукового обігу нові матеріали до історії української літератури. Він був єдиним автором УАЩ, який подавав до кожного номера щорічника по дві статті.

Фундаментальні наукові праці Віктора Дудка були названі “феноменальною лектурою”. Коли читаєш його статті, потрапляєш в особливе неповторне енергетичне поле авторського стилю і способу думання. Разом із тим, вони збагачують літературознавство новими першоджерельними фактами, дають змогу по-новому побачити багато звичних явищ і предметів.

Він не був доктором наук, так склалося, що не вистачило часу земного життя для захисту докторської праці. Про це пишуть його колеги по інституту, відзначають ту дуже високу планку, яку він собі ставив на всіх етапах свого творчого шляху. Про цю високу планку – глибину проникнення в матеріал і намагання досягнути всі аспекти фактично неосяжного матеріалу – свідчить, наприклад, фрагмент проспекту його докторської дисертації “Цензура як чинник українського літературного процесу в Росії (1876–1906)”, надрукований у збірнику “Спадщина” (Т. X. – С. 151–163).

Віктор Дудко був потужним науковцем і (що не часто буває) людиною, яка випромінювала світло, відзначалася силою духу, який “животворить”. Він створював навколо себе відповідно організований духовний простір, задаючи своєю присутністю точку відліку на шкалі вартостей. Освіченість, колосальна ерудиція, велика любов до справи свого життя та внутрішня енергія приваблювали до нього і мали

великий вплив на учнів і колег. Особливістю його характеру було те, що він щиро цікавився науковими інтересами колег й щедро ділився з ними своїми знаннями, час від часу радив звернути увагу на щось важливе або невідоме (відоме тільки йому). Він умів радіти успіхам інших, і часом, здається, більше за них. У живому житті він поставав невразливим і насмішкватим, любив людей, спілкування з ними, любив різні цікаві історії, особливо з українського минулого, був майстром їх розповідати.

Любив інколи жартувати, що справжній вчений це не той, хто все знає, таких насправді не існує. А той, хто знає, де шукати, і хто перевіряє цитати.

Колеги й друзі розповідають про нього як про товариша, який завжди і всім надавав підтримку, допомагав вирішувати проблеми, не тільки в життєвих питаннях, а й у творчих – протягом всього життя тихо й непомітно – правив, редагував, завершував праці різних людей. Найчастіше його ім'я не ставилося на готових публікаціях. Діапазон цих творчих співпраць трохи розкриває розділ “Дарчі написи у бібліотеці Віктора Дудка”, опублікований у вже згаданому збірнику.

Як зазначала у своїх спогадах І. Булкіна, “та сфера, у якій Віктор Дудко був унікальним фахівцем – архівна справа, джерелознавство, бібліографічна евристика, – все те, що складає основу гуманітарного знання, його підґрунтя, сьогодні ледве де викладається, здається, не завжди входить до вузівських програм і, в кінцевому рахунку, стає зникаючою натурою. І його раптовий і несправедливий відхід ми відчуємо швидко і відразу: джерелознавців такого рівня у нас не залишилось, і те «страшне зяяння», про яке говориться в короткому некролозі на сайті «Критики», здається невідновним і непоправним” (Спадщина. – Т. X. – С. 602).

З відходом Віктора Дудка українська наука зазнала великої втрати. Він був вченим, який протягом життя своїми працями утверджував і будував фундамент історії нової, духовно модернізованої України, – країни, до якої ми прагнемо. Він сам слугуватиме для всіх поколінь текстологів утіленням дослідницької самовідданості. Збережемо світлу пам'ять про цю неповторну, незабутню людину, визначного вченого. Його науковий доробок вже належить вічності. Вічна пам'ять...

Ніна Бернадська (Київ)

Володимир Васильович Грабовецький (24 липня 1928 – 4 грудня 2015).

Творчість відомих людей – це одночасно історія народу, до якого вони належать. Ця теза знаходить підтвердження в особі академіка Володимира Грабовецького. Його творча доля є складовою історичної долі західноукраїнської інтелігенції, якій у ХХ ст. довелося жити і творити в умовах тоталітарно-репресивних режимів.

Усі деспотії, що існували в Україні, всю міць своїх державних машин спрямовували у першу чергу проти інтелігенції – носія національної ідеї. Кожна творча особистість була фізично і духовно безборонною перед наступом офіційної ідеології, державного контролю і терору. Українська інтелігенція мусила пристосовуватися до постійного ідеологічного, політичного і морального тиску.

Трагічну долю розділяла й українська наука, зокрема гуманітарна, закута в пута офіційної ідеології. Під особливим наглядом перебувала історична наука, з якої вилучалось усе корінне, етнічне, національне. У тих нелюдських умовах духовної і політичної неволі, того вавилонського полону, про який не має уявлення жодна західноєвропейська нація, частина української інтелігенції спромоглася проводити наукову і національно-культурну діяльність на європейському рівні. Яскравою постаттю серед цієї інтелігенції, без сумніву, був Володимир Грабовецький.